

Eläimistä saatavien sivutuotteiden valvonta 2022

Ruokavirasto 438/00.01.02.00.01/2023

RUOKAVIRASTO
Livsmedelsverket • Finnish Food Authority

Ruokaviraston raportti
Hyväksymispäivä 12.6.2023

Hyväksyjä Sirpa Kiviruusu

Esittelijä Milla Luukko

Lisätietoja Milla Luukko

Sisällysluettelo

1	ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA.....	4
2	VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN	4
3	TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS	18
3.1	Todetut puutteet ja niiden yleisyys	18
3.2	Puutteiden analyysi.....	19
4	AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE	23
5	ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET	23
5.1	Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen	23
5.2	Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen	23
5.3	Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet	24
6	TOIMINNAN RESURSSIT	25
7	MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN	26

1 ARVIO VALVONNAN VAIKUTTAVUUDEN TOTEUTUMISESTA

Sivutuotevalvonnan vaikuttavuutta koskevana strategisena tavoitteena on varmistaa, ettei sivutuotteista aiheudu eläintautien leviämisen vaaraa, eikä muutakaan vaaraa ympäristölle, ihmisille tai eläimille. Ruokavirasto on ottanut tämän tavoitteen huomioon sekä sivutuotevalvonnan suunnittelussa, että valvonnan ohjaamisessa. Ahvenanmaalla suuressa kiertovesilaitoksessa todetun IHN-kalataudin johdosta suuri määrä lopetettuja ja kuolleita kaloja hävitettiin turvallisesti niin, ettei tauti päässyt leviämään. Vuosisuunnitelman mukaisen sivutuotevalvonnan määrällisiä tavoitteita ei saavutettu kaikilta osin vuonna 2022.

Sivutuotevalvontaa tekevät Ruokavirasto ja kunnaneläinlääkärit. Sivutuotealan laitosten valvontasuunnitelman laatiminen valvontakohteina keskitetysti Ruokavirastossa on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta laitoksissa. Lisäksi kunnaneläinlääkärit tekevät tilakohtaista sivutuotevalvontaa.

Ruokaviraston sivutuotevalvonta on toteutunut pääosin valvontasuunnitelman mukaisesti. Tarkastuskertomuksiin kirjattujen puutteiden korjaamista valvottiin ja valvontasuunnitelman ulkopuoliset uusien toimijoiden hyväksyntähakemusten käsittelyt aloitettiin viivytyksettä.

Valtakunnallisesti järjestetyn raatokeräilyn strategisena vaikuttavuustavoitteena on, että tiloilla kuolleet naudat, siat, siipikarja ja pienet märehitijät toimitetaan keräilyalueella aina asianmukaisesti käsiteltäväksi ja märehitijöiltä otetaan tarvittavat TSE-näytteet. Raatokeräily toimi pääsääntöisesti hyvin. Ruhojen asianmukaisella keräilyllä ja hävittämisellä torjuttiin merkittäväällä tavalla eläintauti- ja zoonoosiuuhkaa sekä turvattiin ympäristön terveyttä.

Kunnaneläinlääkäreiden sivutuotevalvonnassa on aiempina vuosina ollut havaittavissa, että tiloille tehdyissä tarkastuksissa esiintyy enemmän ja vakavampia puutteita kuin valvontasuunnitelman mukaisissa sivutuotelaitosten tai toimijoiden tarkastuksissa. Tästä syystä vuonna 2022 valvonnan painopistealueena säilyi edelleen tilakohtainen sivutuotevalvonta painottuen tällä kertaa tilarehustamoiden sijaan AVI-vetoisesti muuhun tilakohtaiseen sivutuotevalvontaan ottaen erityisesti huomioon sivutuotteiden hautausolosuhteiden ja lajinsisäisen käytön valvonnan. Tämä ei kuitenkaan toteutunut kuin kahden AVI:n osalta, eikä Ruokaviraston ohjausta pystytty toteuttamaan resurssivajeen vuoksi. Vesiviljelylaitoksissa tapahtuvaa sivutuotevalvontaa jatkettiin muun laitoksella tehtävän valvonnan ohessa. Lisäksi tehostettiin käsittelylaitosten valvontaa, mikä toteutui pääosin valvontasuunnitelman mukaisesti.

Sivutuotevalvonnan resurssien tehokkaamman hyödyntämisen ja vaikuttavamman kohdentamisen hidasteena on tietojärjestelmien puute. Valvontatulosten koonti yksittäisistä tarkastuskertomuksista ja tulosten raportointi on aikaa vievää, eikä monipuolisten analyysien tekemiseen ole käytännössä riittäviä työkaluja.

2 VALVONTASUUNNITELMAN TOTEUTUMINEN

Sivutuotealan toimijoiden hyväksyminen ja valvonta (laitosvalvonta)

Sivutuotteita käsittelevillä, varastoivilla ja hävittävillä laitoksilla on oltava toimivaltaisen viranomaisen hyväksyntä tai rekisteröinti. Laitoksen rekisteröinnin tai hyväksymisen suorittaa laitostyyppistä riippuen joko Ruokavirasto tai kunnaneläinlääkäri. Taulukossa 1 on esitetty toimivien sivutuotealan laitosten määrät ja muutokset vuonna 2022.

Taulukko 1. Hyväksytyjen ja rekisteröityjen sivutuotealan laitosten lukumäärä (kpl) vuoden 2022 lopussa (*tilanne 28.4.2023 mennessä Ruokavirastoon toimitettujen tietojen perusteella*).

Laitostyyppi	Viranomaisen	Uusia 2022	Lopettaneita 2022	Laitoksia yhteensä 2022
Hyväksytyt laitokset				
Väliasteen laitokset	KEL	2	1	37
Varastointilaitokset	KEL Ruokavirasto	0 0	0 0	4 11
Polttolaitokset	KEL	5	0	216
Käsittelylaitokset	Ruokavirasto	3	1	19
Biokaasulaitokset	Ruokavirasto	2	0	27
Kompostointilaitokset	Ruokavirasto	1	2	65
Lannoitteita ja maanparannusaineita valmistavat laitokset	Ruokavirasto	0	0	6
Lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset	Ruokavirasto	1	0	32
Hyväksytyjä laitoksia yhteensä		14	4	417
Rekisteröidyt laitokset				
Öljykemian laitokset	Ruokavirasto	0	0	1
Keräyskeskukset	KEL Ruokavirasto	0 0	1 0	4 14
Tekniset laitokset	KEL	5	0	41
Tilarehustamot	KEL	3	2	58
Rehusekoittamot	Ruokavirasto	1	1	12
Varastointilaitokset*	Ruokavirasto (rehu)	0	2	4
Muut rekisteröidyt toimijat	KEL Ruokavirasto	1 18	0 1	4 124
Rekisteröityjä laitoksia yhteensä		28	7	262
Kaikki laitokset ja toimijat yhteensä		42	11	679

*) Luku sisältää sellaiset sivutuotevarastot, jotka on hyväksytty tai rekisteröity rehuhygieniasetuksen nojalla, mutta jotka ovat silti myös sivutuotevarastojen listalla.

Viranomaisen on säännöllisin väliajoin suoritettava tarkastuksia ja valvontaa hyväksymissään ja rekisteröimissään laitoksissa. Ruokavirasto ja kunnaneläinlääkärit valvovat hyväksymiään ja rekisteröimiään laitoksia. Lisäksi kunnaneläinlääkärit valvovat Ruokaviraston rekisteröimiä ja hyväksymiä laitoksia, jotka eivät sijaitse teurastamoiden yhteydessä. Valvonta tapahtuu Ruokaviraston laatiman vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti, jossa Ruokavirasto määrittelee riskinarviointiinsa perustuen kunkin laitostyyppin tarkastettavat laitokset. Kunnaneläinlääkärit on ohjeistettu toimittamaan tarkastuksista laatimansa tarkastuskertomukset välittömästi aluehallintovirastoon sekä Ruokavirastoon. Tarkastuseläinlääkärit valvovat teurastamojen yhteydessä olevia sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia osana muuta laitosvalvontaa. Sivutuotteista tehdyt havainnot otetaan huomioon laitosten Oiva-arvioinneissa.

Elintarvikehuoneistot ovat sivutuoteasetuksen mukaisia sivutuotteiden valmistusketjun lähtöpisteitä, mutta eivät sivutuoteasetuksen tarkoittamia, sivutuoteasetuksen mukaisia laitoksia. Elintarvikehuoneistoissa sivutuoteasetuksen noudattamisen valvonnasta vastaa elintarvikevalvonnasta vastaava viranomaisen.

AVI:t raportoivat alueensa sivutuotetarkastusten toteuman VASU-raportoinnin yhteydessä täytettävään taulukkoon. Kunnaneläinlääkäreiden tekemät laitosten hyväksynnit, rekisteröinnit ja tarkastuskertomukset, sekä valvontatulosten koonti ja raportointi tehdään ilman sähköistä järjestelmää. Niin kunnissa, aveissa kuin Ruokavirastossa valvontatulokset kootaan manuaalisesti tarkastuskertomuksista ja AVI:jen VASU-raportoinneista.

Taulukossa 2 on esitetty laitostyyppikohtaisesti ja valvontaviranomaisittain eriteltynä Ruokaviraston valvontasuunnitelmassa edellytetyjen ja toteutuneiden tarkastusten määrät vuonna 2022.

Taulukko 2. Sivutuotelaitosten tarkastukset 2022 (tilanne 28.4.2023 mennessä Ruokavirastoon toimitettujen tietojen perusteella).

Kunnaneläinlääkärin laitosvalvonta (kpl)	Suunnitellut 2022	Suunnitelluista toteutuneet 2022	Valvontasuunnitelman ulkopuoliset 2022
Hyväksytyt laitokset			
Väliasteen laitokset	0	0	2 ¹⁾
Varastointilaitokset	0	0	0
Polttolaitokset	0	0	6 ^{1) 3)}
Käsittelylaitokset	4	3 (75 %)	0
Lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset	0	0	0
Tarkastuksia yhteensä	4 kpl	3 kpl (75 %)	8 kpl
Rekisteröidyt laitokset			
Öljykemian laitokset	0	0	0
Keräyskeskukset (ei teor. yht.)	0	0	0
Tekniset laitokset	0	0	0
Tilarehustamot	0	0	3 ^{2) 3)}
Rehusekoittamot	0	0	0
Muut rekisteröidyt toimijat	0	0	0
Tarkastuksia yhteensä	0 kpl	0 kpl	3 kpl
Tarkastuksia yhteensä hyväksytyissä ja rekisteröidyissä laitoksissa	4 kpl	3 kpl (75 %)	11 kpl

Ruokaviraston laitosvalvonta (kpl)	Suunnitellut 2022	Suunnitelluista toteutuneet 2022	Valvontasuunnitelman ulkopuoliset 2022
Hyväksytyt laitokset			
Varastointilaitokset	0	0	0
Käsittelylaitokset	10	10 (100 %)	3 ¹⁾
Biokaasulaitokset	4	4 (100 %)	2 ¹⁾
Kompostointilaitokset	12	5 (42 %) ⁵⁾	1 ¹⁾
Lannoitteita ja maanparannusaineita valmistavat laitokset	2	2 (100 %)	0
Lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset	8	7 (88 %)	1 ¹⁾
Tarkastuksia yhteensä	36 kpl	28 kpl (78 %)	7 kpl

Rekisteröidyt laitokset			
Öljykemian laitokset	0	0	0
Keräyskeskukset (teur. yht.)	0	0	0
Rehusekoittamot	2	1 (50 %)	0
Muut rekisteröidyt toimijat	1 ⁴⁾	1 (100 %)	0
Tarkastuksia yhteensä	3 kpl	2 kpl (67 %)	0 kpl
Tarkastuksia yhteensä hyväksytyissä ja rekisteröidyissä laitoksissa	39 kpl	30 kpl (77 %)	7 kpl

- 1) Hyväksyntätarkastus
- 2) Epäilyyn perustuva tarkastus
- 3) Yksi polttolaitos sekä kaksi edelliseltä vuodelta tarkastamatta jäänyttä tilarehustamo
- 4) Rekisteröity rehuvarasto
- 5) Osassa laitoksia ei ollut toimintaa vuonna 2022

Ruokaviraston suorittama laitoshyväksyntä, rekisteröinti ja valvonta

Ruokavirasto hyväksyi tai rekisteröi 26 uutta sivutuotealan laitosta ja toimijaa. Hyväksytyistä laitoksista kolme oli lannoitealan laitoksia; kaksi biokaasulaitosta ja yksi kompostointilaitos. Uusia rehua valmistavia sivutuotelaitoksia hyväksyttiin yhteensä neljä, joista kolme oli luokan 3 käsittelylaitoksia ja yksi lemmikkieläinten ruokia valmistava laitos. Lisäksi rehusekoittamoita rekisteröitiin yksi, kuljetusliikkeitä neljä, sivutuotteita tai niistä johdettuja tuotteita tutkimustarkoituksiin käyttäviä tutkimuslaitoksia kahdeksan, välittäjiä kaksi ja muita toimijoita neljä. Kolmansista maista tutkimusnäytteitä tai diagnostisia näytteitä tuotaessa on mahdollista hakea sivutuoteasetuksen mukaista rekisteröintiä tuontiluvan hakemisen yhteydessä.

Hyväksytyjä ja rekisteröityjä laitoksia tarkastetaan vuosittaisen valvontasuunnitelman mukaisesti. Vuosisuunnitelman lisäksi tarkastetaan uudet hyväksytyt toimijat. Tarvittaessa tarkastuksia voidaan kohdentaa myös uusiin rekisteröityihin toimijoihin. Ruokaviraston suunnitellut sivutuotealan laitosten tarkastukset toteutuivat suunnitellusti toiminnassa olevien laitosten osalta. Yhdellä lemmikkieläinlaitoksella ei ollut valvontavuonna toimintaa, joten sitä ei tarkastettu ja tarkastamatta jäänyt rehusekoittamo lopetti toimintansa kokonaan valvontavuoden aikana. Kompostointilaitosten tarkastuksia jäi toteutumatta, koska osassa laitoksia ei ollut toimintaa. Ruokaviraston valvonnassa olevat keräyskeskukset sijaitsevat teurastamojen yhteydessä ja niitä valvoo tarkastuseläinlääkäri. Valvontaa tehdään ja siitä pidetään kirjaa Oiva-ohjeistuksen mukaisesti osana muuta sivutuotevalvontaa.

Eläinperäisten sivutuotteiden kuljetusliikkeiden tarkastuksia ei ollut suunniteltu tehtäväksi lainkaan. Kuljetuskaluston tarkastuksia on aiempina vuosina tehty rehunäytteenoton yhteydessä, mutta rehukuljetuskalustotarkastukset painottuivat kasviperäisiin rehuihin, joten sivutuotteita kuljettavaa kalustoa ei erikseen tarkastettu. Näin ollen esimerkiksi raatokuljetukset jäivät kokonaan tarkastusten ulkopuolelle lukuun ottamatta laitostarkastusten yhteydessä suoritettuja kuljetuskaluston tarkastuksia (näitä ei raportoida erikseen vaan ne raportoidaan laitostarkastusten osana).

Ruokaviraston valtuuttamat tarkastajat ottivat sivutuotteita rehukäyttöön käsitteleviltä toimijoilta valmistuksen valvontana yhteensä 70 näytettä 36 eri toimijalta.

Ruokaviraston suorittamien laitosvalvontojen yhteislukumäärä vuonna 2022 oli 37 kpl. Vuonna 2021 luku oli 40 kpl ja vuonna 2020 44 kpl. Luku pitää sisällään suunnitelluista tarkastuksista toteutuneet, hyväksyntätarkastukset ja muut tarkastukset, esimerkiksi epäilyyn perustuvat tarkastukset.

Kunnaneläinlääkäreiden suorittama laitosten hyväksyntä ja valvonta

Vuoden 2022 lopussa kunnaneläinlääkäreiden hyväksymiä ja rekisteröimiä sivutuotealan laitoksia oli yhteensä 364. Vuoden aikana Ruokavirastolle ilmoitettiin kuusitoista uutta sivutuotelaitosta ja -toimijaa. Eniten hyväksyttiin polttolaitoksia, viisi kpl, joista kolme oli eläintuhkaamoja. Lisäksi hyväksyttiin kaksi väliasteen laitosta, sekä rekisteröitiin viisi teknistä laitosta, kolme tilarehustamoja ja yksi eläintarha. Toimintansa oli lopettanut neljä laitosta: yksi väliasteen laitos, yksi keräyskeskus ja kaksi tilarehustamoja.

Kunnaneläinlääkärit valvovat Ruokaviraston ohella myös joitakin sellaisia laitoksia, jotka Ruokavirasto hyväksyy tai rekisteröi. Tällaisia laitoksia ovat käsittelylaitokset, lemmikkieläinten ruokia valmistavat laitokset ja turkisrehusekoittamot sekä ns. muut sivutuotetoimijat, kuten välittäjät, kuljetusliikkeet ja sivutuotteita tutkimustarkoituksiin käyttävät toimijat.

Kunnaneläinlääkärit tarkastivat vuoden 2022 valvontasuunnitelman mukaisesta neljästä käsittelylaitoksesta kolme. Yksi siirtyi tehtäväksi seuraavana vuonna. Näiden lisäksi kunnaneläinlääkärit tarkastivat myös yhden polttolaitoksen sekä kaksi, edelliseltä vuodelta tarkastamatta jäänyttä tilarehustamoja. Lisäksi yhteen tilarehustamoon tehtiin epäilyyn perustuva tarkastus.

Kunnaneläinlääkäreiden suorittamien laitosvalvontojen yhteislukumäärä vuonna 2022 oli 14 kpl. Vuonna 2021 luku oli 17 kpl ja vuonna 2020 12 kpl. Luku pitää sisällään suunnitelluista tarkastuksista toteutuneet, hyväksyntätarkastukset ja muut tarkastukset, esimerkiksi epäilyyn perustuvat tarkastukset.

Elintarvikealan toimijoiden sivutuotevalvonta, Oiva

Ruokaviraston virkaeläinlääkärit tekevät sivutuotevalvontaa teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa. Lapin aluehallintovirasto vastaa sivutuotevalvonnasta poroteurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa. Kuntien elintarvikevalvontaviranomaiset tekevät sivutuotevalvontaa muissa hyväksytyissä ja rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa. Sivutuotevalvonta suoritetaan osana muuta riskiperusteista elintarvikevalvontaa, jonka perusteella toimijat saavat Oiva-arvion.

Hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen, ml. teurastamoiden, sivutuotevalvonnassa arvioidaan TSE-toimintojen hyväksymisiin liittyviä asioita (Oiva-rivi 1.3), TSE-riskiaineksen käsittelyä (8.1), sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniää (5.7), sivutuotteiden tuotantoa ja jäljitettävyyttä (5.8) sekä sivutuotteiden lähettämistä, kaupallisia asiakirjoja ja kuljetusolosuhteita (15.5). Rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa arvioidaan ainoastaan sivutuotteiden erillään pitoa (3.7) ja sivutuotteiden jäljitettävyyttä (3.8). Oiva-arviointiasteikossa A=Oivallinen, B=Hyvä, C=Korjattavaa ja D=Huono. Taulukkoon 3 on koottu sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet. Taulukon tiedot kattavat kaikki elintarvikehuoneistot.

Taulukossa 3 hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen tiedoissa on mukana sekä Ruokaviraston virkaeläinlääkärien tekemä sivutuotevalvonta teurastamoissa ja niiden yhteydessä olevissa liha-alan hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa ja sivutuoteasetuksen mukaisissa laitoksissa, että kunnan elintarvikevalvontaviranomaisten tekemä sivutuotevalvonta muissa hyväksytyissä ja rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa.

Taulukko 3. Sivutuotevalvonnassa annetut Oiva-arviot ja niiden johdosta tehdyt toimenpiteet.

Tarkastettu Oiva-rivi / asiakokonaisuus	Tarkastettujen toimipaikkojen lkm	Tarkastusten lkm	A	B	C	D	Ohjaus ja neuvonta, lkm	Kehotukset, lkm	Pakko-toimet, lkm
Hyväksytyt elintarvikehuoneistot									
TSE-toimintojen hyväksyminen	11	11	91 % 10 kpl	0 %	0 %	9 % 1 kpl	0	0	1
TSE-riskiaineksen käsittely	20	32	63 % 20 kpl	19 % 6 kpl	9 % 3 kpl	9 % 3 kpl	6	4	1
Sivutuotteiden käsittelyn ja varastoinnin hygieniä	176	209	76 % 158 kpl	17 % 35 kpl	6 % 13 kpl	1 % 3 kpl	34	13	1
Sivutuotteiden tuotanto ja jäljitettävyys	121	134	76 % 102 kpl	16 % 21 kpl	7 % 9 kpl	1 % 2 kpl	21	8	1
Sivutuotteiden lähettäminen, kaupalliset asiakirjat ja kuljetusolosuhteet	88	95	86 % 82 kpl	8 % 8 kpl	5 % 5 kpl	0 %	12	5	0
Rekisteröidyt elintarvikehuoneistot									
Sivutuotteiden erillään pito	237	247	92 % 228 kpl	8 % 19 kpl	0 %	0 %	19	0	0
Sivutuotteiden jäljitettävyys	116	120	89 % 107 kpl	8 % 10 kpl	3 % 3 kpl	0 %	11	2	0

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät muun muassa sivutuoteastioiden merkintöihin, sivutuotteiden erillään pitoon elintarvikkeista, sivutuotteiden säilytykseen ja varastointiin, sivutuotteiden kirjanpitoon ja kaupallisiin asiakirjoihin sekä sivutuotteiden omavalvontaan.

Hyväksytyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan D johtaneissa tapauksissa epäkohdat liittyivät muun muassa TSE-toimintojen hyväksymisiin, sivutuotteiden merkintöihin ja säilytykseen, sivutuotteiden varastoinnin hygieniaan sekä sivutuotteiden jäljitettävyyteen.

Rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa arvosanaan C johtaneet puutteet liittyivät sivutuotteiden kirjanpitoon ja jäljitettävyyteen sekä sivutuotteiden luovuttamiseen eteenpäin elintarvikehuoneistosta.

Rekisteröidyissä elintarvikehuoneistoissa ei annettu sivutuotevalvonnassa yhtään D-arvosanaa vuonna 2022.

Sivutuotteiden hävittämisen valvonta ja valvonnan toteutuminen tiloilla

Sivutuotetarkastusten teemaa, painopistettä, laajuutta ja kohdistamista voidaan vaihdella vuosittain sivutuotevalvontasuunnitelmassa. Vuonna 2022 painopisteenä oli tilakohtainen sivutuotevalvonta ottaen erityisesti huomioon sivutuotteiden hautaamisolosuhteiden ja lajinsisäisen käytön valvonnan.

Kunnaneläinlääkärit tekivät raatojen ja kotiteurasjätteiden hävittämättä jättämiseen tai asiattomaan säilytyksen liittyviä tarkastuksia muiden sektoreiden tilatarkastusten yhteydessä. Yksittäistapauksissa valvontakäyntejä tehtiin oman epäilyn tai ulkopuolisen tahon tekemän valituksen vuoksi. Tarkastukset kohdistuivat pääasiassa nauta- ja lammastiloille.

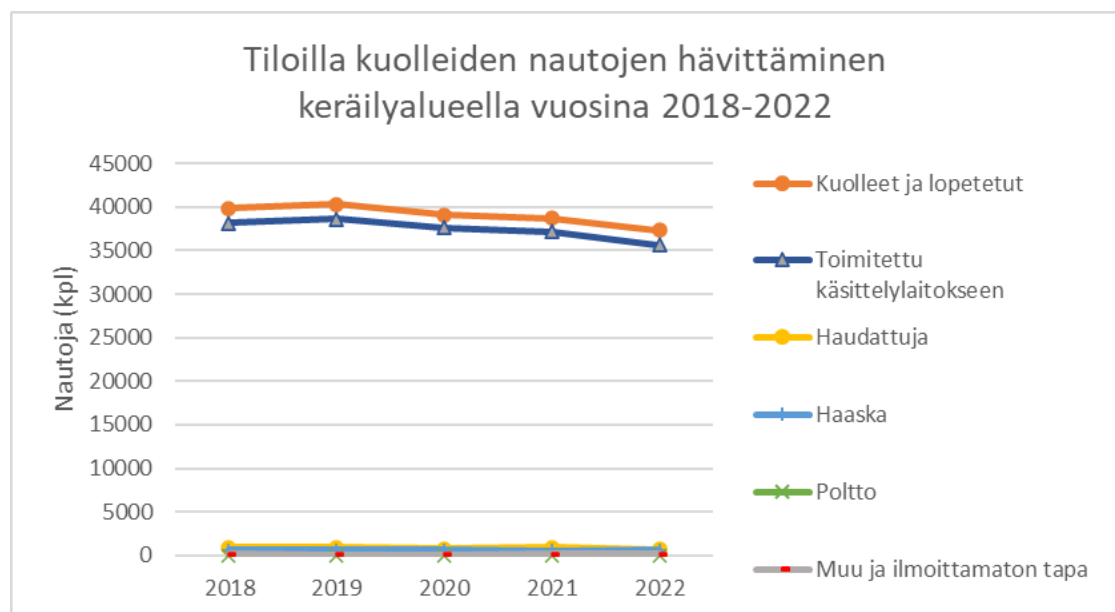
ESAVIn alueella toteutettiin lammastilojen eläinten hyvinvoinnin ja sivutuotevalvonnan valvontaprojekti, jossa kunnaneläinlääkärit valvoivat lampaiden hyvinvoinnin lisäksi sivutuotelainsäädännön noudattamista tilalla. Tarkastetuista tiloista (43 kpl) sivutuotteiden säilytyksessä, hävityksessä ja/tai kirjanpidossa korjattavaa todettiin 15 tilalla (35 %).

Pohjois-Suomen aluehallintoviraston alueella jatkettiin vuonna 2020 aloitettua nautojen hyvinvoinnin valvontaprojektia, johon liittyvien tarkastusten yhteydessä tehtiin tiloille myös sivutuotetarkastus omaa erillistä lomaketta käyttäen. Projektiin oli valittu valvonnan kannalta vähemmän tunnettuja tai hiljaisia nautatiloja, joille ei viime aikoina ole tehty viranomaisen toimesta valvontakäyntejä. Kyseisen tilan eläintenpidon tilanteesta ei joko ollut tuoretta tietoa tai tilalla oli aikaisemmin ollut eläinsuojelullisia ongelmia. Sivutuoteprojektin tarkoitus oli selvittää, oliko valituilla nautatiloilla raatojen säilytys, keräily ja hävitys toteutettu sivutuotelainsäädännön mukaisesti. Vuonna 2022 näitä sivutuotetarkastuksia tehtiin 9 kpl. Tarkastukset tiloille tekivät pääasiassa valvontaeläinlääkärit, mutta satunnaisesti tarkastuksia tekivät muutkin kunnaneläinlääkärit. Valvontakäyntien perusteella ryhdyttiin tarvittaviin toimenpiteisiin.

Kuolleet naudat ja niiden hävittäminen

Koko maassa tiloilla kuoli tai lopetettiin nautarekisterin mukaan yhteensä 40 290 nautaa; näistä 37 138 kuoli keräilyalueella (92 %) ja 3 152 kpl (8 %) syrjäisellä alueella.

Kuten edellisenäkin vuonna keräilyalueella tiloilla kuolleista nautoista 96 % (35 658 kpl) päätyi tuottajien ilmoitusten mukaan käsittelylaitokseen ja noin 2 % (658 kpl) oli hävitetty lainsäädännön vastaisesti hautaamalla. Muilla tavoin hävitettyjen osuus oli noin 2 % (haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa). Haaskalle vietiin 632 nautaa. Keräilyalueen tiloilla kuolleiden nautojen hävitystavat on esitetty kuvassa 1.

Kuva 1. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen nautojen määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 nautarekisterin mukaan.

Syrjäisellä alueella kuolleista naudoista (3 152 kpl) haudattiin 96 % (3 037 kpl) ja keräilyyn päätyi noin 3 % (91 kpl). Muilla tavoin hävitettyjen osuus oli alle 1 % (haaskakäyttö, poltto, muu ilmoittamaton tapa). Haaskakäyttöön meni 21 nautaa.

Raatokeräilyn piirissä olevien nautatilojen määrä oli laskenut edelleen ollen nyt 5 679 kpl (vuonna 2021 6 018 kpl, 2020 6 371 kpl, 2019 6 941 kpl, 2018 7 321 kpl). Näiltä tiloilta raatoja haettiin Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen yhteensä 35 795 kpl.

Taulukossa 4 on tiloilla kuolleiden ja lopetettujen nautojen määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 koko maassa.

Taulukko 4. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen nautojen määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 nautarekisterin mukaan.

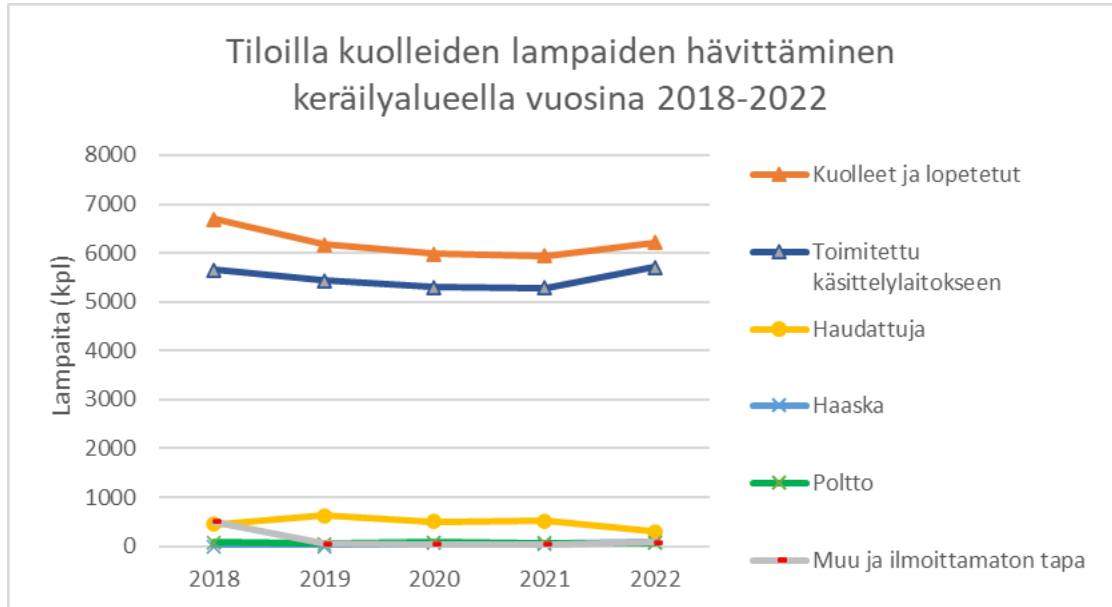
Vuosi	2018	2019	2020	2021	2022
Kuolleet ja lopetetut, koko maa	43 314	43 733	42 722	42 082	40 290
Keräilyalue					
Kuolleet ja lopetetut	39 819	40 273	39 062	38 688	37 318
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	38 148	38 613	37 607	37 136	35 658
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	96 %	96 %	96 %	96 %	96 %
Haudattuja, kpl	945	938	745	902	658
Haudattuja, %	2,4 %	2,3 %	1,9 %	2,3 %	1,8 %
Haaska, kpl	575	611	619	561	632
Haaska, %	1,4 %	1,5 %	1,6 %	1,5 %	1,7 %
Poltto, kpl	2	3	0	3	0
Poltto, %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	149	108	91	136	190
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	0,4 %	0,3 %	0,2 %	0,4 %	0,5 %
Syrjäinen alue					
Kuolleet ja lopetetut	3 496	3 460	3 660	3 394	3 152
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	111	74	88	89	91
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	3 %	2 %	2 %	2 %	2,9 %
Haudattuja, kpl	3 376	3 373	3 555	3 290	3 037
Haudattuja, %	97 %	97 %	97 %	97 %	96 %
Haaska, kpl	5	12	12	5	21
Haaska, %	0,1 %	0,3 %	0,3 %	0,1 %	0,7 %
Poltto, kpl	1	0	0	0	0
Poltto, %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	3	1	5	0	3
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	0,1 %	0,0 %	0,1 %	0,0 %	0,1 %

Kuolleet lampaat ja vuohet, sekä niiden hävittäminen

Lammas- ja vuohitilojen määrä, joilta raatoja haettiin, oli yhteensä 835 kpl (vuonna 2021 900 kpl, 2020 802 kpl, 2019 850 kpl, 2018 856 kpl). Näiltä tiloilta raatoja haettiin yhteensä 7 512 kpl.

Lammasrekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja lampaita oli koko maassa 8 544 kpl. Keräilyalueella kuolleiden ja lopetettujen määrä oli 6 218 kpl ja syrjäisellä alueella 2 326 kpl.

Keräilyalueella 92 % raadoista toimitettiin raatokeräilyn kautta käsittelylaitokseen (5 706 kpl), hautaamalla hävitettiin vajaa 5 % (296 kpl) ja polttamalla 1 % (63 kpl). Muilla yksilöimättömillä tavoilla raadoista hävitettiin noin 1 % (77 kpl). Keräilyalueella kuolleiden lampaiden hävittäminen käsittelylaitoksen kautta oli noussut hiukan edellisen vuoden tasosta. Alle 12 kk ikäisten kuolleiden lampaiden haaskakäyttöön meni 76 lammasta. Keräilyalueen tiloilla kuolleiden lampaiden hävitystavat on esitetty kuvassa 2.

Kuva 2. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 lammäs- ja vuohirekisterin mukaan.

Syrjäisellä alueella käsittelylaitokseen toimitettiin 0,3 % raadoista (7 kpl). Hautaamalla hävitettiin 98 % (2 275 kpl), polttamalla 0,7 % (16 kpl) ja muulla tavoin 0,6 % (14 kpl). Alle 12 kk ikäisten kuolleiden lampaiden haaskakäyttöön meni 14 lammasta.

Taulukossa 5 on tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 koko maassa.

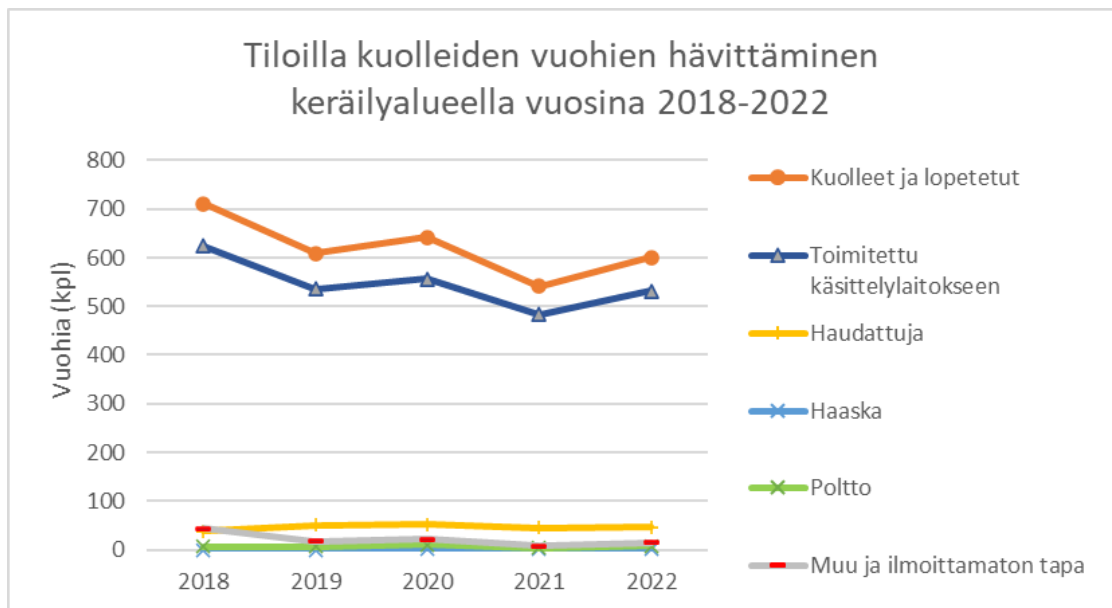
Taulukko 5. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen lampaiden määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 lammäsrekisterin mukaan.

Vuosi	2018	2019	2020	2021	2022
Kuolleet ja lopetetut, koko maa	9 131	7 299	8 305	8 550	8 544
Keräilyalue					
Kuolleet ja lopetetut	6 689	6 172	5 976	5 947	6 218
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	5 652	5 432	5 293	5 280	5 706
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	85 %	88 %	89 %	89 %	92 %
Haudattu, kpl	446	633	508	512	296
Haudattu, %	7 %	10 %	9 %	9 %	5 %
Haaska, kpl	0	0	60	56	76
Haaska, %	0,0 %	0,0 %	1,0 %	0,9 %	1,2 %
Poltto, kpl	84	57	73	63	63
Poltto, %	1,3 %	0,9 %	1,2 %	1,1 %	1,0 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	507	50	42	35	77
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	8 %	0,8 %	0,7 %	0,6 %	1,2 %

Syrjäinen alue					
Kuolleet ja lopetetut	2 442	1 859	2 333	2 603	2 326
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	35	6	30	43	7
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	1,0 %	1,0 %	1,0 %	1,7 %	0,3 %
Haudattuja, kpl	2 240	1 782	2 188	2 495	2 275
Haudattuja, %	91 %	96 %	94 %	96 %	98 %
Haaska, kpl	-	-	3	8	14
Haaska, %	-	-	0,1 %	0,3 %	0,6 %
Poltto, kpl	61	58	85	42	16
Poltto, %	2 %	3 %	4 %	1,6 %	0,7 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	106	13	27	15	14
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	4 %	0,7 %	1,2 %	0,6 %	0,6 %

Vuohirekisterin mukaan tiloilla kuolleita ja lopetettuja vuohia oli koko maassa 631 kpl. Keräilyalueella kuolleiden ja lopetettujen määrä oli 601 kpl ja syrjäisellä alueella 30 kpl.

Keräilyalueella 88 % raadoista (531 kpl) toimitettiin käsittelylaitokseen. Hautaamalla raadoista hävitettiin 8 % (46 kpl) ja polttamalla noin 1 % (8 kpl). Muilla yksilöimättömillä tavoilla raadoista hävitettiin noin 2 % (14 kpl). Alle 12 kk ikäisten kuolleiden vuohien haaskakäyttöön meni 2 vuotta. Keräilyalueen tiloilla kuolleiden vuohien hävitystavat on esitetty kuvassa 3.

Kuva 3. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen vuohien määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 lammis- ja vuohirekisterin mukaan.

Syrjäisellä alueella lähes kaikki raadot (29 kpl) hävitettiin hautaamalla ja yksi raato toimitettiin käsittelylaitokseen. Taulukossa 6 on tiloilla kuolleiden ja lopetettujen vuohien määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 koko maassa.

Taulukko 6. Tiloilla kuolleiden ja lopetettujen vuohien määrä ja hävitystavat vuosina 2018–2022 vuohirekisterin mukaan.

Vuosi	2018	2019	2020	2021	2022
Kuolleet ja lopetetut, koko maa	716	624	663	557	631
Keräilyalue					
Kuolleet ja lopetetut	711	609	642	541	601
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	624	536	557	483	531
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	88 %	88 %	87 %	89 %	88 %
Haudattuja, kpl	38	50	52	45	46
Haudattuja, %	5 %	8 %	8 %	8 %	8 %
Haaska, kpl	0	0	1	1	2
Haaska, %	0 %	0 %	0,2 %	0,2 %	0,3 %
Poltto, kpl	6	6	11	4	8
Poltto, %	0,8 %	1,0 %	1,7 %	0,7 %	1,3 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	43	17	21	8	14
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	6 %	3 %	3 %	1,5 %	2,3 %
Syrjäinen alue					
Kuolleet ja lopetetut	5	15	21	16	30
Toimitettu käsittelylaitokseen, kpl	0	1	0	0	1
Toimitettu käsittelylaitokseen, %	0 %	7 %	0 %	0 %	3 %
Haudattuja, kpl	4	14	18	14	29
Haudattuja, %	80 %	93 %	86 %	88 %	97 %
Haaska, kpl	0	0	0	0	0
Haaska, %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %
Poltto, kpl	1	0	3	2	0
Poltto, %	20 %	0 %	14 %	13 %	0 %
Muu ja ilmoittamaton tapa, kpl	0	0	0	0	0
Muu ja ilmoittamaton tapa, %	0 %	0 %	0 %	0 %	0 %

Kuolleet siat, siipikarja ja niiden hävittäminen

Sikojen ja siipikarjan raatoja tuli keräilyyn kautta Honkajoki Oy:lle yhteensä saman verran kuin edellisenä vuonna eli **6,5 milj.kg.** (2021 6,7 milj.kg, 2020 6,3 milj.kg, 2019 5,9 milj.kg). Tiloja, joilta raatoja noudettiin, oli **828 kpl**, mikä on huomattavasti vähemmän kuin aiempina vuosina (vuonna 2021 1232 kpl, 2020 1276 kpl, 2019 1297 kpl).

Turkiseläimet ja niiden hävittäminen

Turkiseläimistä minkin ruhoja tuli käsiteltäväksi Honkajoki Oy:lle laitokselta saadun tiedon mukaan **4,08 tn** (2021 20,48 tn, 2020 9,52 tn, 2019 30,84 tn) ja ketun ruhoja **166,70 tn** (2021 196,69 tn, 2020 140,9 tn, 2019 148,5 tn).

Kalankasvatuksen sivutuotteet ja niiden hävittäminen

Vesiviljelylaitosten sivutuotevalvontaa tehtiin myös kuluneena vuonna eläintautivalvonnan yhteydessä. Vesiviljelylaitoksen tarkastuskertomuslomakkeeseen on laadittu erillinen osio sivutuotteita varten. Valvontoja tehtiin vuonna 2022 kymmenessä kalanviljelylaitoksessa ja niistä saadut tarkastuskertomukset on kerätty Ruokavirastoon.

Tarkastuskertomuksien mukaan kalankasvatustiloksissa muodostuneet sivutuotteet hävitettiin pääasiassa maahan hautaamalla. Kolmesta laitoksesta kalasivutuotteet hävitettiin lainsäädännön vastaisesti kompostoimalla ne omassa kompostissa. Mikäli kalankasvatuksen sivutuotteita halutaan hyödyntää kompostoimalla, on ne toimitettava sivutuoteasetuksen mukaisesti hyväksytyyn kompostointilaitokseen käsiteltäväksi. Kaloista saatavien sivutuotteiden hautaamista tullaan rajoittamaan vuoden 2023 alusta alkaen (ks. luku 7).

Kotiteurastus

Keräilyalueella kotiteurastuksesta jäljelle jäävät sivutuotteet, joita ei käytetä elintarvikkeena tai omien lemmikkien ruoaksi, tulee hävittää toimittamalla ne Honkajoki Oy:n käsittelylaitokseen joko raatokeräilyn mukana tai erillisellä noutotilauksella. Valvonta tehdään muun tilalla tapahtuvan valvonnan yhteydessä.

Tilojen omaan käyttöön teurastettiin eläinrekisterien tietojen mukaan koko maassa **4 588 nautaa** (2021 4 903 kpl, 2020 5 332 kpl, 2019 5 542 kpl, 2018 5 871 kpl) ja **7 309 lammasta** (2021 7 425 kpl, 2020 8 334 kpl, 2019 8 474 kpl, 2018 8 246 kpl) ja **325 vuolta** (2021 264 kpl). Näistä **keräilyalueella** teurastettiin **4 283 nautaa, 5 671 lammasta ja 311 vuolta** (vuonna 2021 4 562 nautaa, 5 591 lammasta ja 247 vuolta). Syrjäisellä alueella teurastettiin 305 nautaa, 1 638 lammasta ja 14 vuolta (vuonna 2021 341 nautaa, 1 834 lammasta ja 17 vuolta).

Ruokavirasto seuraa yleisellä tasolla kotiteurastettujen eläinten määriä eläinrekisterien kautta. Honkajoki Oy:ltä saatujen tietojen mukaan 811 kotiteurastetun nautan sekä 595 lampaan ja vuohen kotiteurastuksen sivutuotteet toimitettiin keräilyalueelta käsittelylaitokseen. Näin ollen noin 81 % nautojen ja noin 90 % lampaiden ja vuohien teurassivutuotteista ei päädy keräilyalueelta käsittelylaitokseen.

Raatojen hävitys eläintautiepidemioiden yhteydessä

Korkeapatogeenisen lintuinfluenssan aiheuttamia tapauksia todettiin luonnonvaraisissa linnuissa edelleen vuonna 2022, mutta yhtään tartuntaa ei siipikarjatiloihin todettu. Ahvenanmaalla jatkuneen IHN-kalatautiepidemian johdosta suuri määrä kirjolohia jouduttiin edellisvuoden tavoin lopettamaan ja toimittamaan käsittelylaitokseen. Kesällä 2022 suuressa kiertovesilaitoksessa Ahvenanmaalla todetun IHN-tartunnan torjuntatoimenpiteiden yhteydessä lopetettuja kaloja hävitettiin Honkajoki Oy:n käsittelylaitoksessa yhteensä 211 340 kg. Osa lopetetuista kaloista (21 609 kg) ja kiertovesilaitoksesta kerätyt IHN-tautiin kuolleet kalat (185 m³) toimitettiin paikalliseen kompostointilaitokseen käsiteltäväksi. Kiertovesilaitoksen perkaamosta peräisin oleva hapotettu kalanperkuujae (37 000 kg) toimitettiin turkiseläinten rehuja valmistavaan laitokseen.

Käsitlemättömien sivutuotteiden käyttö luonnonvaraisten eläinten ruokintaan

Toimijan on ilmoitauduttava sivutuotelain 517/2015 mukaisesti haaskaruokintapaikkarekisteriin aloittaessaan käsitlemättömien sivutuotteiden käytön luonnonvaraisten eläinten ruokintaan. Rekisteröinti on mahdollista tehdä sähköisesti eläintenpitäjä- ja pitopaikkarekisterin (EPR) sähköisen asioinnin sovelluksen kautta, tai toimittamalla rekisteröinti-ilmoitus kunnaneläinlääkärille, joka vie tiedot haaskapaikkarekisteriin. Lisäksi toimijan on kuukausittain ilmoitettava kunnaneläinlääkärille haaskaruokintapaikalle toimitettujen sivutuotteiden määrät.

Haaskapaikkarekisteristä 4.4.2023 ajetun tiedon mukaan Suomessa oli 719 haaskaruokintapaikkaa (vuonna 2021 702 kpl). Haaskatoimintaa oli edellisten vuosien tapaan eniten Pohjois-Suomen (220 kpl) ja Länsi- ja Sisä-Suomen (192 kpl) alueilla. Pohjois-Suomen alueella haaskapaikkoja oli eniten Kuhmossa, jossa oli 54 haaskapaikkaa ja Länsi- ja Sisä-Suomen kunnista Kauhavalla, jossa oli 19 haaskapaikkaa. Eniten haaskapaikkoja perustetaan pienpetojen metsästystä varten. Karhujen luontokuvausta ja katselua varten perustetut haaskapaikat keskittyvät lähinnä Pohjois- ja Itä-Suomen aluehallintovirastojen alueille, jonne myös ammattimainen ja laajamittainen luontokuvaus- ja katselutoiminta oli keskittynyt.

Yleisimmin haaskaruokinnassa käytettävä aines oli maataloilta haetut sianraadot. Tullilla itsestään kuolleita ja lopetettuja, alle vuoden ikäisiä nautoja vietiin nautarekisterin tietojen perusteella haaskaksi yhteensä 653 kpl. Alle vuoden ikäisten lampaiden raatoja hyödynnettiin haaskalla lammasrekisterin tietojen mukaan 90 kpl. Lisäksi aveilta saatujen käyttöilmoitusyhteenvedojen mukaan haaskakäytössä hyödynnettiin yhteensä kolme hevosta ja 1545 kg hevosen teuras- ja leikkuusivutuotetta, sekä noin 17 300 kg kasvatettua kalaa. Eläinrekisterien tiedot haaskalla käytettyjen nautojen määrästä ovat huomattavan paljon suuremmat kuin mitä aveilta saaduissa käyttöilmoitusyhteenvedoissa on ilmoitettu, johtuen todennäköisesti toimijoiden tekemien käyttöilmoitusten puuttumisesta. Sivutuotteiden käyttötietoja ei myöskään ole toimitettu Ruokavirastoon kaikista valvontayksiköistä

Valvontasuunnitelman mukaan kunnaneläinlääkärit valitsevat toimialueensa tarkastettavat haaskaruokintapaikat vuosittain riskiperusteisesti oman suunnitelmansa mukaisesti. Tarkastuksia oli mahdollista tehdä myös paperitarkastuksina, joissa haaskatoimijan kirjanpitoa ja käyttöilmoitustietoja verrattiin tilan tekemiin poistoilmoituksiin. AVI:n VASU-raportoinnin mukaan vuoden aikana tehtiin koko maassa seitsemän haaskapaikkatarkastusta, joista suunnitelman mukaisia oli viisi. Puutteita havaittiin kolmessa kohteessa, joista yhteen kohdistui hallinnollinen pakkokeino. Paperitarkastusten määrästä ei ole saatu tietoa.

BSE-näytteenotto luokan 1 käsittelylaitoksessa, valvonta ja sen toteutuminen

Luokan 1 käsittelylaitoksen BSE-näytteenottoa valvovan kunnaneläinlääkärin on huolehdittava, että kaikista laitokseen toimitetuista yli 48 kk ikäisistä itsestään kuolleista tai lopetetuista nautaeläimistä ja yli 18 kk ikäisistä lampaista ja vuohista lähetetään näyte Ruokavirastoon tutkittavaksi. Kunnaneläinlääkäri vastaa näytteenoton säännöstenmukaisuudesta ja luotettavuudesta. Fyysisen näytteenoton suorittavat kunnaneläinlääkärin kouluttamat käsittelylaitoksen työntekijät. Kunnaneläinlääkäri raportoi kuukausittain Ruokavirastoon suorittamistaan valvontakäynneistä, otetuista näytemääristä sekä tapauksista, joissa näytettä ei jostain syystä saatu. Eläinlääkäri teki näytteenottoon liittyviä valvontakäyntejä keskimäärin kaksi-kolme kertaa kuukaudessa ja yhteensä vuoden aikana 30 kertaa.

Käsittelylaitokseen tuli laitosta valvovan eläinlääkärin kuukausiraporttien mukaan 12 839 kpl yli 48 kk ikäistä nautaa (vuonna 2021 11 987 kpl, 2020 12 607 kpl). Näyte saatiin otettua noin 75 %:sta raadosta (2021 77 %, 2020 84 %). Yli 18 kk ikäisten lampaiden ja vuohien raatoja tuli käsittelylaitokseen yhteensä 2 883 kpl (vuonna 2021 2 490 kpl, 2020 2 419 kpl). Näyte saatiin otettua 68 %:sta (2021 69 %, 2020 72 %).

Sivutuotteiden sisämarkkinakauppa

Luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvien sivutuotteiden sisämarkkinakauppaa varten toimijoiden täytyy hakea sivutuoteasetuksen mukaista lupaa määränpääjäsenvaltion

toimivaltaiselta viranomaiselta (ns. artiklan 48 mukainen lupa). Vuonna 2022 Ruokavirasto myönsi lupia kuusi kappaletta. Myönnettyjen lupien voimassaoloaika on pääsääntöisesti 3 vuotta.

Sivutuoteasetuksen mukaan TRACES-järjestelmää tulee käyttää sellaisten erien siirroissa, jotka sisältävät luokkaan 1 ja luokkaan 2 kuuluvia aineksia sekä luokkaan 3 kuuluvaa käsiteltyä eläinvalkuaista (PAP). Toimijoiden on suositeltavaa käyttää TRACES-järjestelmää myös muiden luokan 3 sivutuotteiden siirroissa. Sivutuotteet merkitään TRACES:n Commercial document eli ns. DOCOM-osaan. Lisäksi toimijoiden tulee tehdä vastaanottamilleen erille järjestelmässä vastaanottokuittaus, jonka teko on vuoden 2020 alusta alkaen ollut toimijoiden vastuulla. Sivutuotevalvontasuunnitelman mukaan laitosta valvovan viranomaisen tulee tehdä osalle saapuneista eristä asiakirjatarkestus, tunnistustarkastus tai fyysinen tarkastus.

Eläimistä saatavien sivutuotteiden sisämarkkinakaupassa siirryttiin vuoden 2022 alussa käyttämään pelkästään uutta Traces NT-järjestelmää vanhan ns. Traces Classic-järjestelmän sulkeuduttua kokonaan. Kaikkien sivutuotetoimijoiden/-laitosten (noin 650 kpl) tiedot vietiin uuteen järjestelmään Ruokavirastosta käsin, mikä työllisti huomattavasti alkuvuodesta.

Uudessa TRACES-järjestelmässä laitoksen valvoja pystyy merkitsemään erälle suorittamansa tarkastuksen tekemällä erälle vastaanottokuittauksen ja merkitsemällä siihen tiedon erän vaatimusten mukaisuudesta. Uudessa järjestelmässä laitoksen valvojalla ei ainakaan toistaiseksi ole mahdollisuutta merkitä erälle suorittamaansa asiakirja-, tunnistus- tai fyysisen tarkastuksen tuloksia.

TRACES:stä saatujen tietojen mukaan TRACES-järjestelmään rekisteröitiin vuonna 2022 kaikkiaan 381 kaupallista asiakirjaa, joissa määräraikka oli Suomessa ja alkuperäraikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 7 on esitetty siirrot alkuperämaan mukaisesti. Suomeen saapuneista 381 sivutuote-erästä toimijat ovat vastaanottokuitanneet 122 erää (noin 32 %); kaikki erät olivat olleet myös vaatimusten mukaisia. Viranomaisten suorittamia vastaanottokuittauksia ei ollut.

Vastaavasti TRACES-järjestelmään rekisteröitiin kaikkiaan 1 196 kaupallista asiakirjaa, joissa eläimistä saatavien sivutuotteiden alkuperäraikka oli Suomessa ja määräraikka toisessa EU:n jäsenvaltiossa. Taulukossa 8 on esitetty siirrot määränpäämaan mukaisesti. Suomesta lähetetyistä 1 196 sivutuote-erästä on kuitattu vastaanotetuksi 793 erää; näistä viranomaisten kuittaamia oli 426 erää. Kaikki vastaanotetuksi kuitatut erät olivat olleet myös vaatimusten mukaisia.

Taulukko 7. Vuonna 2022 muista EU:n jäsenvaltioista Suomeen siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	ALKUPERÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTE-LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUOKSI	Alankomaat	19	3	463 720
	Italia	4	3	48 448,91
	Liittua	3	3	81 380
	Norja	143	2, 3	3 667 782
	Portugali	28	2	663 100
	Ranska	11	3	192 107
	Saksa	6	3	145 824
	Tanska	23	3	2 056 792
	Viro	93	2, 3	2 362 120
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Alankomaat	33	3	803 834
	Ruotsi	19	2	509 250

Taulukko 8. Vuonna 2022 Suomesta muihin EU:n jäsenvaltioihin siirretyt sivutuote-erät.

KÄYTTÖTARKOITUS	MÄÄRÄNPÄÄMAA	ERIEN LKM	SIVUTUOTE-LUOKKA	MÄÄRÄ / KG
ELÄINTEN REHUSSI	Alankomaat	2	3	55 916
	Espanja	7	3	464 000
	Italia	10	3	165 890,80
	Kreikka	16	3	728 435
	Latvia	6	3	145 798
	Liettua	85	3	1 964 770
	Puola	65	3	1 523 694
	Ruotsi	112	3	4 198 226
	Saksa	21	3	448 413
	Tanska	126	3	3 373 080
	Tšekki	36	3	832 184
Viro	28	3	652 536	
TEKNISEEN KÄYTTÖÖN	Itävalta	5	1,2	97 023,60
	Liettua	346	1,2	8 018 074
	Norja	1	2	19 660
	Puola	2	3	1 780
	Ruotsi	150	2,3	4 476 856
	Tanska	125	1,2	4 155 870
	Tšekki	14	1,2	342 800
	Viro	39	2	734 400

Sivutuotteiden tuonti EU:n ulkopuolisista maista

Rajatarkastusasemilla (Helsingin satama, Helsinki-Vantaan lentoasema ja Vaalimaa) tarkastettiin yhteensä 1173 sivutuote-erää, joista hylättyjä eriä oli 23. Iso-Britannian eroaminen EU:sta näkyi edelleen sivutuotteiden tuontien määrässä vuonna 2022. Isosta Britanniasta tuotiin enemmän sivutuote-eriä kuin Kiinasta ja näistä valtaosa on lemmikkieläinten rehua. Lentoasemalla tarkastuksia tehtiin lähinnä välituotteille.

Tuontilupia sivutuotteista saaduille tutkimus- ja kaupallisille näytteille myönnettiin yhteensä 38 kappaletta. Valtaosa myönnettyistä tuontiluvista oli luokan 3 sivutuotteille.

3 TOIMINNAN JA TUOTTEIDEN SÄÄNNÖSTENMUKAISUUS

3.1 Todetut puutteet ja niiden yleisyys

Sivutuotealalla on hyvin erityyppisiä laitoksia ja toimijoita, ja siten myös todetut puutteet vaihtelevat paljon. Laitostarkastuksilla omavalvontasuunnitelmaan liittyvät puutteet ovat yleisiä, samoin kirjanpidossa, kaupallisissa asiakirjoissa, tuoteselosteissa, kuljetusyritysten rekisteröitymisessä sekä näytteenottosuunnitelmassa tai sen toteuttamisessa esiintyi puutteita monien toimijoiden kohdalla. Valvontaviranomaiset kirjasivat havaitsemansa puutteet ja edellytetyt toimenpiteet tarkastuspöytäkirjoihin ja antoivat tarvittaessa määräaikoja puutteiden korjaamiselle.

Keräilyalueella kuolleiden lampaiden ja vuohien hävittäminen säädösten vastaisesti hautaamalla on lammas- ja vuhirekisterin ilmoitusten perusteella laskenut aiemmista vuosista (noin 8–9 %) ollen nyt noin 5 %. Merkillepantavaa kuitenkin on, että joillakin

lammastiloilla eläimiä ilmoitetaan edelleen poikkeuksellisen suuria määriä kuolleiksi/kotiteurastetuiksi jopa toistuvasti kuukausittain.

3.2 Puutteiden analyysi

Laitosvalvonta

Ruokavirasto teki yhteensä 30 valvontasuunnitelman mukaista tarkastusta. Puutteita todettiin näissä valvonnoissa yhteensä 34 kappaletta. Puutteista 26 todettiin rehua valmistavissa laitoksissa (taulukko 9) ja 8 lannoitevalmisteita valmistavissa laitoksissa (taulukko 10). Suurin osa havaituista puutteista oli luokan 3 puutteita.

Lannoitevalmisteita valmistavien laitosten hyväksyntään liittyvät asiakirjat ja laitos tarkastetaan ennen kuin laitokselle myönnetään laitoshyväksyntä. Ennen laitoshyväksynnän myöntämistä toiminta laitoksella voi alkaa, mutta laitokselta ei saa luovuttaa lannoitevalmisteita eteenpäin ennen kuin laitos on hyväksytty ja laitoshyväksyntätarkastuksen yhteydessä havaitut luokan 1 ja 2 puutteet on korjattu. Hyväksyntää hakeneiden laitosten puutteita ei ole laskettu puutteiden kokonaismäärään.

Rehuja valmistavat laitokset tarkastetaan ennen toiminnan aloittamista, ja hyväksymistarkastusten yhteydessä edellytettyjen toimenpiteiden toteuttaminen annettuihin määräaikoihin mennessä on hyväksymisen edellytys. Tästä syystä niitä ei katsota varsinaisiksi puutteiksi, eikä niitä ei ole laskettu mukaan puutteiden kokonaismäärään.

Taulukko 9. Yhteenveto rehua valmistavien laitosten valvonnassa todetuista puutteista (kpl), joiden perusteella on edellytetty korjaavia toimenpiteitä.

	Luokka 1	Luokka 2	Luokka 3	Yhteensä
HACCP	-	1	-	1
Kirjanpito	-	1	4	5
Kriittiset valvontapisteet	-	-	1	1
Omavalvonnan toteutus	-	-	4	4
Omavalvontasuunnitelma	-	1	2	3
Pakkausmerkinnät	-	-	3	3
Puhdistukset ja tuholaiistorjunta	-	-	4	4
Raaka-aineet	-	-	3	3
Tilat ja laitteet	-	-	1	1
(ei ryhmää)	-	1	-	1
Yhteensä	0	4	22	26

Taulukko 10. Yhteenveto lannoitealan laitosten valvonnassa todetuista puutteista (kpl), joiden perusteella on edellytetty korjaavia toimenpiteitä.

	Luokka 1	Luokka 2	Luokka 3	Yhteensä
HACCP	-	-	-	-
Kirjanpito	-	-	1	1
Kriittiset valvontapisteet	-	-	3	3
Omavalvonnan toteutus	-	-	-	-
Omavalvontasuunnitelma	-	-	3	3

Pakkausmerkinnät	-	-	-	-
Puhdistukset ja tuholaistorjunta	-	1	-	1
Raaka-aineet	-	-	-	-
Tilat ja laitteet	-	-	-	-
(ei ryhmää)	-	-	-	-
Yhteensä	0	1	7	8

Laitosvalvonnassa havaitut, riskiluokaltaan pienemmät puutteet (luokan 3 puutteet) liittyivät omavalvontasuunnitelmiin, sivutuotteiden merkintään, kaupallisiin asiakirjoihin, tuotteiden pakkausmerkintöihin, kirjanpitoon (puhdistus, lämpötilaseuranta, lämpömittareiden kalibrointi), toimittajien rekisteröitymiseen, sekä näytteenottosuunnitelmaan ja sen noudattamiseen. Luokan 3 puutteita todettiin Ruokaviraston rehuvalvonnan sivutuotetoimijoiden tarkastuksissa yhteensä 22 kpl ja lannoitevalmisteita valmistavien toimijoiden tarkastuksissa yhteensä 7 kpl.

Luokan 2 puutteet ovat vakavuudeltaan luokan 3 ja 1 puutteiden välissä. Tällaisia olivat esimerkiksi sivutuotteiden säilyttämiseen liittyvät puutteet, virheelliset sivutuoteluokamerkinnät, HACCP-järjestelmään liittyvät merkittävät puutteet sekä jäljitettävyyteen liittyvät puutteet. Lisäksi luokan 2 puutteeksi on kirjattu toistuvat puutteet, joita ei ole korjattu kehotuksista huolimatta. Luokan 2 puutteita todettiin Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa yhteensä 4 kpl. Lannoitevalmisteita valmistavien toimijoiden tarkastuksissa todettiin luokan 2 puutteita 1 kpl.

Vakavia puutteita eli luokan 1 puutteita, joiden vuoksi toiminnasta aiheutuu vaaraa eläinten, ihmisten tai ympäristön turvallisuudelle, ei havaittu lannoitevalmisteita eikä rehua valmistavilla laitoksilla.

Puutteiden lisäksi toimijoille annettiin kehitysehdotuksia. Rehualan sivutuotelaitosten tarkastusten yhteydessä niitä annettiin yhteensä 4 ja lannoitevalmisteita valmistaville laitoksille yhteensä 5.

Ruokaviraston rehuvalvonnan tarkastuksissa todettiin puutteita vähemmän verrattuna edelliseen vuoteen. Myös lannoitevalmisteita valmistavien laitosten puutteiden määrä oli edelliseen vuoteen verrattuna vähäisempi. Tämä johtui osittain siitä, että laitoksilla on omavalvonta saatu toimivaksi ja aiemmillä tarkastuksilla todetut puutteet korjattu asianmukaisesti. Lannoitevalmisteita valmistavissa laitoksissa kahdeksassa laitoksessa ei todettu lainkaan puutteita ja rehuvalvonnassa 32 %:lla tarkastuksista ei todettu puutteita lainkaan.

Kotimaisesta valmistuksesta otetuista sivutuoterehunäytteistä (70 kpl) analysoitiin erityisesti salmonellaa ja enterobakteereja. Käsitelystä eläinvalkuaisesta tutkittiin lisäksi lainsäädännön edellyttämän GTH-merkkinaiseen määrä. Salmonellaa todettiin yhdessä kotimaassa valmistetussa rehuerässä (turkiseläinten rehuseos). Kyseisen löydöksen johdosta toimijalle annettiin toimenpidemääräyksiä. Enterobakteerimääristä raaissa lemmikkieläinten ruoissa huomautettiin viiteen näytteeseen liittyen. Sivutuoteteasetuksen toimeenpanoasetuksen enterobakteereihin liittyvä raja-arvo on prosessihygieniakriteeri, jota ei enää suoraan sovelleta valmiisiin markkinoilla oleviin raakaruoikiin. Näin ollen enterobakteereihin liittyviä raakapakasteiden kieltoja tai markkinoilta poistoja ei tehty, mutta kahdessa tapauksessa toimijoilta pyydettiin selvitystä kohonneisiin pitoisuuksiin liittyvistä syistä.

Toimijoiden säännöstenvastainen toiminta johtuu osittain tiedon ja ymmärryksen puutteesta sekä resurssien vähyydestä. Esimerkiksi sivutuotteita rehuksi käsittelevillä pienillä toimijoilla ei aina ole riittävästi asiantuntemusta ja resursseja tehokkaiden HACCP-

järjestelmien ja laadunvarmistussuunnitelmien laatimiseksi ja/tai noudattamiseksi. Joukossa on myös sellaisia pieniä toimijoita, joille kirjallisen materiaalin tuottaminen aiheuttaa vaikeuksia. Kustannukset rajoittavat myös sellaisia tila- ja laiteinvestointeja, joilla voitaisiin parantaa rehujen hygieenistä laatua ja sitä kautta rehujen turvallisuutta. Osittain todetuissa puutteissa on kuitenkin kyse välinpitämättömyydestä, kustannusten tietoisesta välttelmisestä tai kyvyttömyydestä organisoida toimintaa: säännösten noudattaminen aiheuttaa kustannuksia, vie aikaa ja aiheuttaa vaivaa eikä esimerkiksi vaaranarvioinnin, omavalvonnan, näytteenoton tai kirjanpidon hyötyjä ymmärretä tai haluta ymmärtää. Epäkohtiin puuttumisen lisäksi tarkastuksilla onkin suuri merkitys myös toimijan ohjaamisen, neuvomisen ja ymmärryksen lisäämisen kannalta.

Kunnaneläinlääkärit tekivät yhteensä 14 tarkastusta; 3 valvontasuunnitelman mukaista ja 11 valvontasuunnitelman ulkopuolista tarkastusta, joista 7 oli laitoksen hyväksyntätarkastuksia. Kunnaneläinlääkäreiden suorittamassa valvontasuunnitelman mukaisissa käsittelylaitosten valvonnoissa todettiin yhdessä laitoksessa kaksi luokan 2 puutetta, ja ne liittyivät (puhtaanapidon) kirjanpitoon ja sivutuotteiden asianmukaiseen säilyttämiseen. Vakavia puutteita eli luokan 1 puutteita ei havaittu myöskään kunnaneläinlääkäreiden suorittamilla tarkastuksilla. Kehitysehdotuksia kunnaneläinlääkärit antoivat yhteensä 7 kpl.

Sivutuotteiden säännöstenvastainen hävittäminen ja käyttö tiloilla

Tiloilla, joilla todetaan laiminlyöntejä sivutuotteiden hävittämisessä tai käytössä, todetaan usein myös laiminlyöntejä eläinten hyvinvoinnissa, eläinten merkinnöissä ja rekisteröinneissä sekä lannan käsittelyssä. Kentältä tulleiden havaintojen mukaan maatalouden yleinen heikko taloustilanne on näkynyt selvästi valvonnassa, ja toimijoiden taloudelliset ja terveydelliset ongelmat ovat lisänneet laiminlyöntien määrää. Puutteet ovat yleisempiä lopettavilla tiloilla, johtuen todennäköisesti siitä, että investointeja ei enää haluta tehdä. Puutteet liittyvät usein myös puutteelliseen tietotaitoon tai puutteellisiin resursseihin. Eläinsuojelutapausten yhteydessä havaitut puutteet voivat tosin olla myös tahallisuudesta tai piittaamattomuudesta johtuvia. Osassa tapauksista, jossa kuolleita eläimiä ei toimiteta raatokeräilyyn, voi olla myös tarkoitus peitellä suurta kuolleisuutta tai toiminnalla saatetaan tavoitella taloudellista etua kiertämällä raatokeräilyyn kustannuksia.

TSE-näytteenotto

Märehtijöiden kuoleman ja raatokeräilyyn tilauksen välinen aika on paikoin pitkä, mikä etenkin kesäaikaan aiheuttaa TSE-näytteenotossa vaikeuksia. Kesä-elokuussa raatoja pilaantuikin lämpimien säiden takia jälleen niin paljon, että sekä vastaanotetuista naudoista että lampaista ja vuohista näytteenottokelvottomia oli enemmän kuin kelpollisia. Näytteitä ei myöskään saatu tulipalon vahingoittamista raadoista, päättömistä tai murskaantuneista eläimistä eikä tunnistamattomista raadoista.

Haaskatoiminta

Ilmoittamattomat haaskapaikat ja käyttöilmoitusten tekemättä jättäminen johtunevat osin tietämättömyydestä, mutta etenkin käyttöilmoitusten puutteissa myös tekemisen vaivalloisuudesta. Toisaalta ilmoitusten teko etenkin omalla maalla pidettävästä haaskapaikasta pienpetojen metsästystä varten ja vähäisen sivutuotemäärän viennistä haaskalle ei ehkä tunnu toimijasta tarkoituksenmukaiselta. Mahdollista myös on, että maastoon jätettyjen raatojen kohdalla voi kyseessä olla raatokeräilyyn kiertäminen, hautaamisesta annettujen säädösten rikkominen tai laittomasta karhun tai muun suurpeudon metsästyksestä.

Haaskaruokintapaikkojen rekisteröinti ja aiemmin ilmoitettujen tietojen päivitys on tätä nykyä mahdollista tehdä sähköisesti Eläintenpitäjä-, pitopaikka- ja haaskapaikkarekisterin (EPR) sähköisen asioinnin sovelluksen kautta. Käyttöilmoitustenkin kohdalla tilanne kohenisi, jos sähköinen ilmoittaminen saataisiin mahdolliseksi.

Puutteista aiheutuvat riskit

Laitostarkastuksilla havaitut puutteet sivutuotteiden merkinnöissä, kuljetusasiakirjoissa ja kirjanpidoissa johtavat sivutuotteiden jäljitettävyyden heikkenemiseen. Puutteet yleisessä hygieniassa ja sivutuotteiden säilytyksessä muodostavat riskin etenkin rehuksi päätyvien sivutuotteiden kohdalla. Jos rehualan toimija käyttää rehun raaka-aineen toimittajana toimijaa, joka ei ole rekisteröitynyt rehualan toimijaksi, toimija ei välttämättä ymmärrä rehuihin liittyviä erityispiirteitä esimerkiksi hygieniaan tai kylmäketjuun liittyen.

Puutteet omavalvontasuunnitelmassa ja HACCP-järjestelmässä voivat johtaa virheeliseen riskinarviointiin ja toimenpiteiden kohdentamiseen tuoteturvallisuuden kannalta epäolennaisiin asioihin. Näytteenotossa havaitut puutteet voivat johtaa siihen, että esimerkiksi salmonella ja muut haitalliset mikrobit tai aineet jäävät toteamatta. Riittämättömien näytteenottosuunnitelmien tai niiden puutteellisen toteutuksen seurauksena toimija ei välttämättä saa todellista kuvaa raaka-aineiden tai valmiiden tuotteiden mikrobiologisesta laadusta. Merkintöjen puutteet voivat aiheuttaa sekaannusta rehujen valmistuksessa tai käytössä. Puutteelliset siivouskäytännöt ja tuotanto- ja varastotilojen huono kunto lisäävät tuhoeläinten ja sitä kautta tautien leviämiskä, sekä voivat etenkin rehujen kohdalla aiheuttaa terveydellisen riskin rehun loppukäytössä. Lannoitteiden osalta puutteellinen raaka-aineiden käsittely, omavalvontaan liittyvän seurannan laiminlyönti sekä rakenteelliset ja toiminnalliset puutteet voivat aiheuttaa valmiiden tuotteiden kontaminaatoriskin ja sitä kautta riskin rehu- ja elintarviketuotannolle.

Raatojen sekä kotiteurastuksen sivutuotteiden hautaaminen eläintiheällä keräilyalueella sisältää riskin ihmisten ja eläinten terveydelle sekä ympäristölle. Hautaamispaikan väärä sijainti, valvonnan puute sekä liian lähelle pintaa tapahtuva hautaaminen voivat aiheuttaa mahdollisen taudin leviämisen tai tarttumisen hyönteisten tai muiden eläinten välityksellä. Lisäksi riskinä on pohjaveden saastuminen.

Yksi merkittävä riskitekijä sisältyy lammastiloihin, joilta lammaskätkötietojen perusteella ilmoitetaan lampaita poistetuksi epäuskottavia määriä. Myös nautatiloilla on havaittu sama ilmiö, joskin lammastiloja pienemmässä mittakaavassa. Lampaiden kohdalla ongelmaa pahentaa se, että syntymätilalla eläimiä ei tarvitse rekisteröidä ennen 6 kk ikää. Tämä mahdollistaa sen, että eläimiä ei ilmoiteta raatokeräilyyn, jos ne kuolevat ennen merkintää tai ne voi pitää tilalla rekisteröimättömänä hieman pidempään ja myydä merkittä eteenpäin eloon tai teurastettuna. Jos tilalta myydään kotiteurastetuiksi ilmoitettuja eläimiä elävänä tai teurastettuna ja tarkastamatonta lihaa päätyy näin yleiseen kulutukseen, tarkastamattoman lihan myynnillä/tarjoilulla voidaan aiheuttaa terveysvaaraa. Eläinten jäljitettävyyden katoaminen voi tautitilanteessa haitata epidemiologisen selvityksen tekemistä ratkaisevasti.

Kun raatokeräilyn tilaaminen viivästyy tai jää tekemättä, pihapiirissä lojuva raato houkuttelee niin tuho- kuin petoeläimiäkin pihapiiriin. Vastaavasti hautaamaton raato maastossa houkuttelee suurpetoja siirtymään alueelle, mikä aiheuttaa mahdollisesti vaaraa lähialueen asukkaille ja metsässä liikkuville ihmiselle. Kummassakin edellä mainitussa tapauksessa TSE-näytteenotto käsittelylaitoksella jää näistä raadoista tekemättä. Pienmärehittäjien kohdalla huolestuttavaa on lisäksi osalla toimijoista suuri kadonneiksi ilmoitettujen eläinten määrä. Näytteiden saanti olisi erittäin tärkeää paitsi tautiseurannan vuoksi myös siksi, että Suomen luokitus mitättömän alhaisen klassisen scrapie-riskin maana säilyisi.

Haaskatoiminnan kuukausittain edellytetyjen käyttöilmoitusten puutteesta ja siitä, ettei kaikista aluehallintovirastoista toimiteta vuosittaisia koontitietoja Ruokavirastoon seuraavaa, että kunnaneläinlääkäreiden on mahdotonta kontrolloida alueensa haaskoille päätyvän aineksen määrää ja laatua, eikä Ruokavirastolle muodostu käsitystä sivutuotteiden haaskakäytöstä valtakunnallisesti.

4 AUDITOINNIT JA MUU SAATU PALAUTE

DG SANTE:n suorittamat tarkastukset

Komissio suoritti 5.–9.9.2022 Suomessa yleisauditoinnin DG(SANTE) 2022–7377, jonka yhteydessä käytiin läpi myös Suomen kevään 2021 komission sivutuoteauditoinnilla (DG(SANTE) 2021–7204) saamien suositusten (3 kpl) korjaavien toimenpiteiden toteutuminen. Auditoinnin lopputuloksena Suomi sai suljettua lopullisesti kaksi kolmesta sivutuoteauditoinnilla saaduista suosituksista. Lisäksi viimeinenkin suositus saatiin suljettua lopullisesti sivutuotelain muutosten astuttua voimaan 1.1.2023.

Auditoinnit

Ruokavirasto ei tehnyt sivutuotteisiin liittyviä ohjaus- ja arviointikäyntejä.

5 ENNALTAEHKÄISEVÄT JA KORJAAVAT TOIMENPITEET

5.1 Toimijoiden säädösten tuntemuksen varmistaminen

Säännölliset tarkastukset ja niiden kohdentaminen riskiperusteisesti parantavat toimijoiden lainsäädännön tuntemusta ja vaatimusten noudattamista sekä lisäävät molempuolista ymmärrystä. Valvontaviranomaisia kouluttamalla on pyritty välittämään ajankohtaista tietoa säädöksistä ja niiden sisällöstä myös toimijoille. Aluehallintovirastot ovat kouluttaneet kunnaneläinlääkäreitä, valvontaeläinlääkäreitä ja valmiuseläinlääkäreitä työnohjauspäivillä. Lisäksi aluehallintovirastoille ja niistä edelleen kunnaneläinlääkäreille on lähetetty tietoa ajankohtaisista asioista sähköpostitse. Eläinlääkärit ovat välittäneet tietoa säädöksistä ja niissä tapahtuvista muutoksista toimijoille.

Uusia, toimijoille suunnattuja ohjeita laadittiin ja internet-sivuja päivitettiin. Tarkempi kuvaus on esitetty kappaleessa 5.3. Päivittäisellä valvojien ja toimijoiden henkilökohtaisella ohjaamisella ja neuvomisella puhelimitse ja sähköpostitse on suuri merkitys etenkin uusien toimijoiden ja valvojien kohdalla. Sekä valvojille että toimijoille on aktiivisesti viestitetty mahdollisuudesta olla yhteydessä keskusviranomaiseen.

5.2 Toimijoille annetut seuraamukset ja puutteiden korjaamistoimenpiteiden varmistaminen

Useimmissa tapauksissa laitosvalvonnassa todettujen puutteiden korjaaminen todennettiin toimijan lähettämän selvityksen perusteella. Tarpeen vaatiessa valtuutettu tarkastaja tai paikallinen valvovaviranomainen, kuten kunnaneläinlääkäri tai tarkastuseläinlääkäri, voi tarkastaa yksittäiset korjaavat toimenpiteet paikan päällä. Korjaavat toimenpiteet tarkastettiin kuitenkin viimeistään seuraavan tarkastuskäynnin yhteydessä. Tarkastuskäyntejä lisättiin, jos toiminnassa todettiin paljon puutteita tai ne olivat luonteeltaan vakavia. Yhden rehusivutuotteita varastoivan toimijan rekisteröinti keskeytettiin toimintaan liittyvien merkittävien puutteiden vuoksi.

Tilavalvontojen lisäksi sivutuoterikkomuksia paljastui raatokeräilyn ja yksityisten ihmisten ilmoitusten kautta. Tyypilliset ilmoituksen koskivat maastosta tai tilan alueelta löytyneitä raatoja ja epäilyttäviä haaskapaikkoja. Niissä tapauksissa, joissa puutteet todettiin vähäisiksi, annettiin tuottajalle neuvontaa tai kehoitus muuttaa toimintatapojaan. Silloin, jos toiminnassa todettujen puutteiden katsottiin aiheuttavan vaaraa eläinten tai ihmisten terveydelle, tai ympäristölle, annettiin tuottajalle määräys tilanteen korjaamisesta. Nämä tapaukset menivät yleensä poliisille tiedoksi, ja tarvittaessa kunnaneläinlääkäri teki myös asiasta poliisille tutkintapyyntöjä. Mikäli toimijalle jouduttiin antamaan määräys raatojen toimittamisesta käsittelylaitokseen, toimija menetti raatokeräilyn valtion tukiosuuden. Näitä tapauksia ei ollut paljon, vaan selvästi yleisin syy tuen menetykseen oli raatokeräilyyn toimitettu tunnistamaton märehittäjä.

Sivutuotteisiin liittyviä rikosepäilytapauksia kirjattiin Ruokaviraston tietojärjestelmään yhteensä 14. Näistä kahdeksaan liittyi tilalla tapahtuvaa kotiteurastustoimintaa viranomaisvalvonnan ulkopuolella. Tämän tyyppinen toiminta vaikuttaisi painottuvan lähinnä lammastiloihin, mutta vastaavanlaista toimintaa on havaittavissa myös nautojen ja hevosten kohdalla. Havaittavissa on myös viitteitä siitä, että kotiteurastuksen sivutuotteita myydään tai luovutetaan lainsäädännön vastaisesti alkuperätilan ulkopuolelle lemmikkieläinten ruoaksi. Lisäksi sivutuotteisiin liittyvistä rikosepäilytapauksista yhdessä tapauksessa oli maan rajat ylittävä ulottuvuus. Kolme tapausta puolestaan liittyi valvonnan piirissä olevien hyväksytyjen elintarvikehuoneistojen toimintaan ja muuttaman teurastamon kohdalla on ollut epäilyä sivutuotteiden päätyemisestä elintarvikekäyttöön. Ruokaviraston tietoon tulleita sivutuotteisiin liittyviä tutkintapyyntöjä kirjattiin Ruokaviraston tietojärjestelmään vuoden aikana yhteensä kahdeksan.

Vuonna 2022 käsiteltiin oikeudessa lampaiden laajaa laitonta tiloilla tapahtuvaa teurastustoimintaa. Tapaus on erinomainen esimerkki monialaisesta rikostapauksesta ja samalla myös kehittyneen esitutkintayhteistyön voimannäyte: kaksi teurastajaa tuomittiin pitkiin vankeusrangaistuksiin (toinen 2 vuoden 3 kuukauden ja toinen yhden vuoden vankeusrangaistukseen). Yhteiset vankeusrangaistukset tuomittiin terveysrikoksesta, törkeästä eläinsuojelurikoksesta, ympäristön turmelemisesta, rekisterimerkintärikoksesta ja veropetoksesta. Rikoshyötynä tuomittiin menetettäväksi yhteensä lähes 70.000 euroa. Lisäksi seitsemän lammastilallista tuomittiin eripituisiin rangaistuksiin (yhdestä vuodesta vankeutta 10 päiväsakkoon) avunannosta terveysrikoksiin, ympäristön turmelemisesta, avunannosta törkeään eläinsuojelurikokseen, eläintaudin leviämiskaavan aiheuttamisesta, sivutuotelakirikkomuksesta ja eläintunnistusjärjestelmästä annetun lain rikkomiseen. Tapauksessa eläinten teurastajien tuomiot eivät ole vielä lainvoimaisia, mutta muut tuomiot ovat lainvoimaisia. Toisessa tapauksessa yksi pienteurastamatoimija sai 8 kuukauden ja 15 päivän vankeusrangaistuksen mm. terveysrikoksesta, eläinsuojelurikoksesta ja sivutuotelakirikkomuksesta.

5.3 Valvontajärjestelmään liittyvät korjaavat toimenpiteet

Sivutuotevalvonnan internet-sivuja päivitetään jatkuvasti ja tarpeen mukaan luodaan uusia sivuja. Toimijoiden ohjauksessa pyritään käyttämään enenevässä määrin viraston nettisivuja (ei erillisellä ohjeella) ja valvojien ohjauksessa Pikanttia. Muuta ohjeistusta ja neuvontaa on annettu puhelimitse, sähköpostitse, paikan päällä sekä erilaisten koulutustilaisuuksien muodossa. Sähköpostitse ja puhelimitse tapahtuvaa ohjausta ja neuvontaa annetaan päivittäin sekä valvojille että toimijoille. Lisäksi tehdään tiedotteita ajankohtaisista asioista.

Läänineläinlääkäreitä koulutettiin Ruokavirasto-AVI-neuvottelupäivillä ja eläinlääkäriopiskelijoille pidettiin luentoja sivutuoteasioista osana eläinlääketieteellisen tiedekunnan opetusta. Valmiuseläinlääkäreitä koulutettiin raatojen hävityksestä eläintautiepidemioiden yhteydessä Ruokaviraston järjestämällä valmiuspäivällä. Koulutukset pidettiin

pääosin hybriditilaisuuksina, mikä mahdollisti osallistumisen myös kauempaa etäyhteyksin. Teurastamokäynneillä tavoitettiin sekä laitoksissa sivutuotteiden parissa työskentelevää henkilöstöä että tarkastuseläinlääkäreitä.

Viranomaisten koulutukselle ja ohjeistamiselle on selkeä tarve. Koulutusta tullaan pitämään, ja ohjeistusta lisätään, sekä kehitetään helposti saavutettavaan paikkaan ja muotoon.

6 TOIMINNAN RESURSSIT

Ruokavirasto vastaa sivutuotelainsäädännön toimeenpanotehtävien johtamisesta, ohjaamisesta, kehittämisestä ja koulutuksesta, sekä valvoo itse osaa sivutuotetoimijoista. Päätyönään sivutuotteiden kanssa sivutuoteprosessissa on kevästä 2021 lähtien työskennellyt kolme henkilöä ja lisäksi sivutuotevalvonta liittyy muissa yksiköissä ja jaostoissa arviolta kuuden henkilön tehtäviin. Henkilöstömuutokset ovat kuitenkin aiheuttaneet haasteita ja vaikuttaneet etenkin sivutuotevalvonnan kehitystyöhön erityisosaamista omaavien henkilöiden siirryttyä vuosien 2021–2022 aikana eläkkeelle ja toisiin tehtäviin. Vaikka kaikki kolme sivutuoteylitarkastajan (erityisasiantuntijan) virkaa on saatu korvausrekrytointien myötä täytettyä, vaikutti kuitenkin vuoden 2022 aikana Ahvenanmaan IHN-epidemian torjuntatyöhön kohdennetut henkilöresurssit osaltaan sivutuotevalvontaan käytettävissä oleviin resursseihin, ja lähes koko vuosi toimittiin edelleen kahden henkilötyövuoden resurssilla.

Kunnaneläinlääkärien tehtäväkenttään liittyviä sivutuotevalvonnan tehtäviä on arviolta noin 150–200 kunnan alueella, joten valvontatehtävät työllistävät jossain määrin vastaavaa määrää kunnaneläinlääkäreitä. Osa kunnaneläinlääkäreistä on yksinomaan valvontatehtäviin keskittyneitä valvontaeläinlääkäreitä. Sivutuotevalvonnan ohjaus- ja koordinoititehtävät on yleensä keskitetty AVI:ssa yhdelle läänineläinlääkärille. Se, paljonko sivutuotevalvonta tosiasiallisesti vie AVI:n tai kunnan valvontaviranomaisten henkilötyövuosia, vaihtelee suuresti eri alueiden välillä riippuen alueella sijaitsevien sivutuotealan toimijoiden määrästä.

Teurastamoissa ja pienteurastamoissa sekä niiden yhteydessä toimivissa leikkamoissa ja laitoksissa valvontatehtävät kuuluvat Ruokaviraston tarkastuseläinlääkärille. Kunnaneläinlääkärit sekä kunnan elintarvikevalvontaviranomaiset hoitavat hyväksytyjen ja rekisteröityjen elintarvikehuoneistojen valvontaa. Lisäksi Lapin aluehallintovirastoille kuuluu poroteurastamoiden hyväksyntä ja valvonta. Valvontaan tarvittava aika riippuu alueella sijaitsevien elintarvikevalvontakohteiden määrästä ja tyypistä.

Ruokavirasto voi käyttää valvonnassa apunaan kirjallisesti valtuuttamia tarkastajia, jotka toimivat tehtävässään Ruokaviraston valvonnassa. He voivat tehdä Ruokaviraston pyynnöstä viranomaisvalvontaa varten tarvittavia tarkastuksia, selvityksiä ja ottaa näytteitä. Näiden tarkastusten ja näytteenoton perusteella tehtävät hallinnolliset päätökset tekee Ruokavirasto. Sivutuotevalvontaan liittyvään näytteenottoon on koulutettu noin 10 valtuutettua tarkastajaa, joista osa voi tehdä myös tarkastuksia.

Sivutuotevalvontaan on varattu Ruokavirastossa yhteensä noin 4,5 henkilötyövuotta. Täyttämättömät läänin-, kunnan- ja valvontaeläinlääkäreiden virat hankaloittavat joillain alueilla sivutuotevalvonnan toteutumista. Sivutuotevalvonnan toimeenpanon resurssien arviointi on haastavaa, koska tehtävä on jaettu monelle sellaiselle taholle, joiden työpanoksesta vain osa kuluu sivutuotevalvontaan.

7 MUUTOKSET SEURAAVIEN VUOSIEN TOIMINTAAN

Sivutuotelakiin (517/2015) ja sitä kautta myös Maa- ja metsätalousministeriön asetukseen (783/2015) tulleet muutokset astuivat voimaan vuoden 2023 alusta. Lakia täsmennettiin ja täydennettiin valvonta-asetuksen vaatimusten mukaisesti. Lisäksi muutosten myötä kiellettiin entisten eläinperäisten elintarvikkeiden ja ruokajätteen käyttö luonnonvaraisten eläinten ruokintaan, rajoitettiin hevosen teurastuksen sivutuotteiden ja kalasivutuotteiden hautaamista maahan ja sallittiin liha-luujauhon polttoainekäyttö tietyin ehdoin. Lakiin myös lisättiin toimijan luotettavuuden selvittämistä koskeva säännös, ja hallinnollisiin pakkokeinoihin tuli uutena hallinnollinen seuraamusmaksu, jolla voitaisiin nopeammin reagoida mahdollisiin laiminlyönteihin. Muutosten odotetaan mm. lisäävän viranomaisvalvonnan vaikuttavuutta, tehostavan valvontaa sekä parantavan valvontaviranomaisten keinoja puuttua mahdollisiin puutteisiin sivutuotetoimijoiden toiminnassa.

Komissiolta saadun huomautuksen johdosta jouduttiin muuttamaan sekä sivutuotelakia, että maa- ja metsätalousministeriön asetusta vesiviljelyeläimistä ja hevosten teurastuksesta saatavien sivutuotteiden hävityksen osalta. Muutosten myötä vesiviljelylaitoksista peräisin olevien kalasivutuotteiden ja hevosten teurastuksen sivutuotteiden hautaaminen ja kaatopaikoille toimittaminen sallitaan vastaisuudessa ainoastaan syrjäisillä alueilla, joista säädetään tarkemmin MMM:n asetuksella. Pienten kalasivutuotemäärien (enintään 50 kg/viikko) hautaaminen on kuitenkin edelleen sallittua koko maassa, eivätkä uudet rajoitukset koske alkutuotannossa luonnonkaloista saatavien sivutuotteiden hävitystä.

Lainsäädännön muutosten myötä entisten eläinperäisten elintarvikkeiden ja ruokajätteen käyttö haaskaruokinnassa kielletään. Lisäksi haaskaruokintapaikan pitäjän on jatkossa ilmoitettava sivutuotteiden käytöstä kolme kertaa vuodessa aikaisemman kerran kuussa tehtävän ilmoituksen sijaan, riippumatta siitä onko jonain ajanjaksona käyttöä tai ei. Kunnaneläinlääkäreille toimitettavien käyttöilmoitusten harventamisen odotetaan tuovan helpotusta haaskapaikkojen valvontaan.

Viranomaisille on uudistetun lainsäädännön myötä annettu myös joitain uusia toimivaltuuksia. Hallinnollisiin pakkokeinoihin lisättiin hallinnollinen seuraamusmaksu, jonka Ruokavirasto tai aluehallintovirasto voivat määrätä toimijan maksamaan kirjanpidon ja ilmoitusvelvollisuuksien rikkomuksista. Seuraamusmaksu lisää viranomaisten keinoja puuttua nopeammin ja tehokkaammin mahdollisiin laiminlyönteihin toimijan toiminnassa sekä tehostaa valvontaa. Lisäksi aluehallintoviraston uutena toimivaltuutena on mahdollisuus tehostaa kieltoja tai määräyksiä uhkasakolla tai teettämishallalla. Kyseisten pakkokeinojen käytön mahdollistaminen Ruokaviraston lisäksi myös aluehallintovirastosta sujuvoittaa yksittäisten tapausten hoitamista ja lisää valvonnan vaikuttavuutta.

Sivutuotelain muutosten myötä lakiin on lisätty vaatimus toimijan luotettavuudesta. Toimijan luotettavuuden selvittämiseksi ja petosten ja harmaan talouden torjumiseksi Ruokavirasto voi jatkossa pyytää Harmaan talouden selvitysyksiköltä veloitteidenhoitoselvitystä (VHS) toimijasta. Tätä tullaan jatkossa hyödyntämään valvonnan riskiperusteisessa suunnittelussa ja valvottavien kohteiden valinnassa. Ruokaviraston sivutuotevalvontasuunnitelman laatiminen laitosten valvonnan konkreettisena valvontakohteistana on selkeyttänyt kunnaneläinlääkäreiden valvontavelvoitetta, ja valvontakohteistuksen laatimista on siten tarkoituksenmukaista jatkaa.

Valvontasuunnitelmissa tulee jatkossa harkita kunnaneläinlääkärien sivutuotevalvontaresurssien kohdentamista entistä enemmän tilojen valvontaan, mukaan lukien sikatilat, joiden sivutuotevalvonta on ollut toistaiseksi kovin vähäistä. Puutteet sivutuotteiden käsittelyssä ja hävittämisessä ovat hyvin usein merkinä tilan muistakin ongelmista kuten eläinten hyvinvoinnissa tai merkinässä ja rekisteröinnissä, mutta myös toisin

päin. Kaikki todetut puutteet ja havainnot eivät tule Ruokaviraston, eikä AVLen tietoon, etenkään silloin kun ne havaitaan jonkin muu sektorin valvonnan yhteydessä ja kirjaetaan sen valvonnan tarkastuskertomukseen. Jälkikäteen tarkastuskertomuksia, joihin on kirjattu sivutuotehavaintoja, on lähes mahdotonta löytää massasta. Eläintilojen sivutuotevalvontaan laaditut omat tarkastuskertomuslomakkeet mahdollistavat jatkossa tarkastuksella tehtyjen sivutuotehavaintojen kirjaamisen erikseen, ja siten myös helpottavat niiden raportointia eteenpäin aseille ja Ruokavirastoon.

Tietojärjestelmien ja valvonnan tulosten raportoinnin kehittäminen on ensiarvoisen tärkeää, koska luotettava perustieto valvonnan toteutumisesta ja tuloksista luo pohjan riskiperusteiselle valvonnan suunnittelulle, sen kehittämiseksi ja valvonnan entistä paremmalle kohdentamiselle. Ruokaviraston suunnitelmassa ollut sivutuotevalvonnan tietojärjestelmän esiselvitys oli tarkoitus aloittaa syksyllä 2023, mutta projekti siirtyi jälleen johtuen resurssien puutteesta.

Edellisen vuoden tapaan vain Honkajoki Oy haki valtionavustusta raatokeräilytoimintaan vuodelle 2023. Raatokeräilyn tukiosuudet pysyivät ennallaan. Raatokeräilyn kautta käsittelylaitoksiin päätyvien raatojen määrää pyritään arvioimaan vuosittain raatokeräilyn valtionavustuksen määrittämiseksi. Kerättävien sikojen, siipikarjan, lampaiden ja vuohien määrät näyttäisivät rekisteritietojen perusteella olevan lievässä nousussa ja nautojen määrät laskussa. Raatokeräilyn piirissä olevien nautatilojen määrä on laskenut vuosi vuodelta, ja myös sika- ja siipikarjatilojen määrä oli laskenut huomattavasti edellisistä vuosista. Lammas- ja vuohitilojen määrässä ei sen sijaan ole suurtaakaan muutosta.